

Sosiaalisemotionaaliset taidot

Lapsuustutkija William Hartup on todennut:

Merkittävin aikuisuuden selviytymistä ennustava tekijä lapsuudessa ei ole älykyys tai kouluarvosanat, vaan se, miten lapsi tulee toimeen toisten ihmisten kanssa.

MITÄ SOSIAALISET JA EMOTIONAALISET TAIDOT OVAT?

Elämässä siis Hartupin mukaan tarvitaan hyviä tunne- ja sosiaalisen kanssakäymisen taitoja, kokemusta hyväksytyksi tulemisesta sekä hyviä, ihmistä itseään ja hänen kumppaneitaan tyydyttäviä ihmissuhteita. Pieniä lapsia, varhaiskasvatus- ja esiopetusikäisiä, koskevissa tutkimuksissa on havaittu (mm. Denham ym. 2014; Howes; 2014; Laine ym. 2010), että lasten sosiaalisilla ja tunnetaidoilla on suuri merkitys siinä, millaiseksi lasten asema ryhmässä muodostuu ja millaisia kaveri- ja ystävyysuhteita lasten välille syntyy.

Ne lapset, jotka ovat temperamentiltaan ulospäin suuntautuvia ja myönteisesti toisiin suhtautuvia, ja joilla on myötäelämisen, vuorottelun, yhteistyön ja auttamisen taitoa, kykyä säädellä omia tunteitaan ja tunteisiin liittyvää käyttäytymistään, yleensä hyväksytään helpommin kaveriksi, ystäväksi ja kumppaniksi erilaisiin leikkeihin ja toimintoihin. On myös havaittu, että varhaisvuosien sosiaalinen ja emotionaalinen kyvykyys (eli kompetenssi) ennustaa tulevia taitoja ja kykyä olla kanssakäymisessä toisten ihmisten kanssa. Sosiaalisella ja emotionaalisella (=tunnetaidoilla) kyvykyydellä on yhteyttä myös akateemiseen oppimiseen ja kouluun sopeutumiseen. Myönteiset ihmissuhteet ja hyvät vuorovaikutus- ja tunnetaidot ehkäisevät syrjäytymiseltä sekä päihde- ja mielenterveysongelmilta.

Sosiaalisemotionaaliset taidot ovat osa sosiaalisemotionaalista kompetenssia, joka usein määritellään vuorovaikutuksen tehokkuudeksi. Vuorovaikutus on tehokasta silloin, kun ihminen kykenee saavuttamaan omia sosiaalisia päämääriään, kuitenkin siten, ettei loukkaa toisia, vaan toisia arvostaen ja kunnioittaen ja itse toisten parissa hyväksytyksi tullen. Sosiaaliset ja tunnetaidot ovat niitä taitoja, joita tarvitaan, kun ollaan vuorovaikutuksessa ja toimitaan yhteistyössä toisten ihmisten kanssa.

Puhutaankin sosiaalisemotionaalisen kompetenssin interpersoonallisesta ja intrapersoonallisesta ulottuvuudesta. Intrapersonallinen ulottuvuus kattaa itsetuntemuksen osa-alueen. Se tarkoittaa, että lapsi esimerkiksi tunnistaa omia vahvuuksiaan ja sitä, mitä ei vielä osaa tai hallitse, ja omia tunteitaan. Interpersoonalliseen ulottuvuuteen sisältyy muun muassa kyky solmia ja ylläpitää kaveri- ja ystävyysuhteita, myötäelää kaverin tunteita ja tilanteita, ymmärtää sosiaalisia sääntöjä jne. Esimerkiksi, kun lapsi haluaa leikkimään toisten lasten kanssa, hän tarvitsee ryhmään liittymisen taitoa, ja kun lapsi haluaa selvittää leikissä tulleen kiistatilanteen, hän tarvitsee ongelmanratkaisun taitoa.

Keskeisimmät sosiaalisemotionaaliset taidot ovat kykyä säädellä omia tunteita ja tunteisiin liittyvää käyttäytymistä.

Helposti tulistuvan ja tavaroita heittelevän lapsen ei ole kovin helppoa päästä mukaan vertaisryhmän toimintaan. Osalle lapsista näiden taitojen omaksuminen on helpompaa kuin toisille. Taitojen oppimiseen ja kehitykseen vaikuttavat muun muassa ympäristön antama malli ja opetus, lapsen aiemmat vuorovaikutuskokemukset ihan varhaisista syntymän hetkistä alkaen, lapsen oma temperamentti ja persoona sekä kehitykselliset tekijät. Sensitiivisten, lämpimästi lapsiin suhtautuvien ja vastavuoroisten aikuisten ohella lapset oppivat toisiltaan: suhteet ja kanssakäyminen toisten saman ikäisten tai samalla kehitystasolla olevien lasten kanssa on opettavaista. Vertaisryhmässä lapset oppivat toisiltaan monia yhdessä toimimiseen liittyviä taitoja. Näitä keskinäisessä toiminnassa opittavia asioita ovat:

- keskustelun aloittamista ja sen ylläpitämistä
- toisten lasten leikkeihin kutsumista
- toisten lasten leikkikutsuihin vastaamista
- sopivaa äänenkäyttöä
- eleiden, ilmeiden ja sanojen vastaavuutta
- toisten lasten kysymyksiin vastaamista
- arvostuksen osoittamista
- välittämisen ilmaisua
- toisten ihmisten tunteiden ja tarpeiden tunnistamista
- odottamista ja vuorottelua sekä jakamista.

Vertaisryhmässä ja aikuisten arvostuksen, hyväksynnän ja opettamisen kautta lapsi oppii arvostamaan itse ja sitä kautta myös toisia, odottamaan ja haluamaan hyvää sekä itselle että muille, kokemuksia siitä, että muut haluavat myös hänelle hyvää, ja että muiden ihmisten kanssa on mukavaa olla. Nämä kaikki edistävät lasten sosiaalisemotionaalista kyvykkyyttä.

OPETUSSUUNNITELMAT JA LAINSÄÄDÄNTÖ SOSIAALISEMOTIONAALISEN OPPIMISEN JA KEHITYKSEN NÄKÖKULMASTA

Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa kaikilla lapsilla on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisönsä jäsenenä (Esiopetussuunnitelman perusteet 2014; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018). Varhaiskasvatuslaissa (540/2018) varhaiskasvatuksen tavoitteiksi asetetaan mm. turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä, kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestäväan toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen sekä toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset. Esiopetuksesta

määrätään perusopetuslaissa (21.8.1998/628), jossa opetuksen tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja ja parantaa lasten oppimisedellytyksiä.

Opetussuunnitelmissa useassa kohdassa nostetaan esille tunnetaidot, tunnekokemukset, vuorovaikutus, vertaisryhmä ja sosiaaliset suhteet. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen ammattilaisten tehtävänä on opettaa, ohjata ja tukea erilaisten sosiaalisten ja tunnetaitojen, sosiaalisten suhteiden rakentumista ja oman identiteetin kehittymistä lapsen hyvinvointia ja oppimista edistäväillä tavoilla. Lasten sosiaaliset ja tunnetaidot kehittyvät paitsi yhteisön vuorovaikutuksen ja yhteisen toiminnan kautta myös erilaisia taiteellisen ilmaisun keinoja käyttämällä. Pedagogiikan ja oppimisympäristön tulee sisältää erilaisia musiikillisen, kuvataiteellisen, käsitöiden sekä suullisen ja kehollisen ilmaisun muotoja. Näitä taiteisiin ja kirjallisuuteen perustuvia menetelmiä Rinnalla-hanke haluaa tuoda suomalaiseen varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen.

Asiantuntija: Marita Neitola